

ВІД ТОТАЛЬНОГО СКЕПТИЦИЗМУ ДО ВИВАЖЕНОГО КОНСТРУКТИВУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ

Досліджено актуальний міжнародний досвід здійснення дистанційного правосуддя під час і після пандемії COVID-19. Визначено головні недоліки здійснення правосуддя дистанційно, що зумовлювали небажання активно використовувати відеоконференції до коронавірусної загрози. Проаналізовано стан справ і масового впровадження дистанційного правосуддя під час активної фази пандемії, зокрема, охарактеризовано нормативні, адміністративні та організаційні заходи, вжиті для забезпечення спроможності судових систем здійснювати правосуддя в дистанційному режимі. Узагальнено дослідження та оцінювання масового застосування дистанційних судових засідань і їхнього впливу на результати правосуддя, проведені на англосаксонському та західноєвропейському правових просторах. Висвітлено виявлені дослідженнями переваги від участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції та позитивні відгуки, а також наведено аргументи щодо доцільності виваженого застосування дистанційного правосуддя на регулярній основі.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, відеоконференція, пандемія COVID-19, справедливий судовий розгляд.

Постановка проблеми. До пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19), судді, адвокати, користувачі суду різних країн, незалежно від географічного розташування чи належності до тієї чи іншої правової системи, скептично ставилися до проведення судових засідань із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) поза межами приміщень суду. Лише дуже обмежене коло питань незначної складності (наприклад, заслуховування окремого експерта, свідка чи продовження утримання під вартою) могли доволі регулярно розглядати в режимі відеоконференції. Загальноприйнятою була позиція, що недоліки й ризики дистанційних судових засідань є настільки численними, що значно переважають потенційні позитивні аспекти їхнього використання. Найголовніше, вважали, що такі суттєві недоліки, як втрата урочистості та формальності судового процесу, відсутність особистого контакту сторін і суду, обмеження гласності, не лише підривають легітимність судового процесу, а й фактично унеможливають здійснення правосуддя якісно та справедливо. Отже, небажання, неготовність та, як наслідок, неспроможність

суддів і судової системи більш активно використовувати можливості цифрових технологій для віддаленого розгляду справ видавалися цілком обґрунтованими.

Пандемія змусила переглянути таку позицію. У період активної фази поширення коронавірусної хвороби скептицизм поступився місцем необхідності, адже у 2020 р. більшість судових засідань у світі відбувалися онлайн. Надалі як після завершення активної фази пандемії, так і після того, як коронавірусну загрозу офіційно перестали вважати глобальною надзвичайною ситуацією¹, дистанційні слухання стали звичним явищем у судових системах більшості країн світу.

Ба більше, численні дослідження повноцінного застосування різних систем дистанційного правосуддя хоч і наголошують на певних ризиках щодо їх негативного впливу на права сторін і справедливість результатів правосуддя, однак також ілюструють, як можна уникнути або мінімізувати ці негативи з одночасним забезпеченням

¹ *Statement on the fifteenth meeting of the IHR (2005) Emergency Committee on the COVID-19 pandemic*, [https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-\(covid-19\)-pandemic](https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-(covid-19)-pandemic).

загальноприйнятих стандартів права на справедливий суд. Аналітичне оцінювання, проведене урядовими та судовими органами, профільними організаціями та науковцями, містить переважно позитивні відгуки щодо використання дистанційного правосуддя судьями, працівниками суду, адвокатами та сторонами. Масовий перехід до дистанційних судових засідань дав змогу відкрити й краще зрозуміти їхні переваги, зокрема поліпшення доступності правосуддя.

Найбільш дослідженою та інформативною є еволюція підходу до застосування дистанційного правосуддя на англосаксонському та західноєвропейському правових просторах. За результатами вивчення досвіду масового проведення дистанційних судових засідань під час пандемії, а також аналізу переваг і проблемних аспектів загальним трендом у цих країнах є виважене застосування дистанційного правосуддя. Відповідно до нього розгляд справ за допомогою відео-, аудіоконференцій регулярно застосовують в окремих судових провадженнях, на певних стадіях судового розгляду, з урахуванням принципів доцільності та розумності. Аналіз відповідного міжнародного досвіду впровадження та оцінювання застосування й розвитку дистанційного правосуддя є актуальним для визначення та адаптації найкращих практик на національному рівні.

Метою статті є науково-теоретичне дослідження актуального міжнародного досвіду здійснення дистанційного правосуддя під час і після пандемії COVID-19.

Для початку пропонуємо загальний огляд стану справ до пандемії, з описом тодішніх тенденцій, переваг і недоліків застосування технологій дистанційного слухання. Потім проаналізуємо досвід активного впровадження дистанційних засідань у період активної фази пандемії, узагальнення проведених в англосаксонських і західноєвропейських країнах досліджень та оцінок масового застосування дистанційного правосуддя і його впливу на якість правосуддя. Далі проілюструємо, як проведені дослідження стали основою для переходу до більш виваженого, гнучкого формату здійснення правосуддя дистанційно, а також розкриємо його суть та окремі аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно всі способи й форми здійснення судочинства, під час якого використовували ІКТ, мали такі назви: електронне, віртуальне, дистанційне, віддалене, кібер-, онлайн-правосуддя. З огляду на масове використання ІКТ саме для розгляду судових справ (у режимі відео-, аудіоконференцій) під час коронавірусної епідемії виникла потреба в більш чіткому розмежуванні

термінів². Тож за кордоном термінами «дистанційне правосуддя» (*remote justice*) та «дистанційні засідання» (*remote hearings*), «відеоконференцз'язок» або «відеоконференція» (*videoconferencing*) позначають судові засідання, у яких один, кілька або всі учасники, включно зі свідками, експертами, сторонами, адвокатами і судьями, не перебувають в одній залі суду, а з'єднані за допомогою телефону або системи відеоконференції³. У національному науковому дискурсі теж пропонують «виокремити “дистанційне правосуддя” як елемент електронного правосуддя, що передбачає позначення розгляду судової справи у режимі відео-, аудіоконференції без фізичної присутності в залі судових засідань не лише учасників судової справи, але, за потреби, суддів і працівників суду»⁴. У цій статті терміни «дистанційне засідання», «дистанційне слухання», «відеоконференція», «відеоконференцз'язок» вживаємо як синоніми до терміна «дистанційне правосуддя».

Стан застосування дистанційного правосуддя до пандемії COVID-19

Насправді, попри уявлення про занадто повільну цифровізацію правосуддя, питома вага впровадження та застосування ІКТ регулярно зростає впродовж останніх десятиліть. Ця тенденція яскраво помітна на прикладі дистанційного правосуддя. Можливість проведення судового засідання, у якому один або кілька учасників не перебувають в одній залі суду, а з'єднані за допомогою системи відеоконференції, була ще у 80-х роках ХХ ст.⁵ Хоча картинка учасника справи була доволі маленька, а якість зв'язку не давала змоги забезпечити стабільну передачу зображення і синхронізацію відео з аудіо, однак, наприклад в Австралії, цю можливість регулярно використовували через дуже великі відстані

² Richard Susskind, “The Future of Courts,” *The Practice* 6, no. 5 (July/August 2020), <https://thepractice.law.harvard.edu/article/the-future-of-courts/>.

³ Gabry Vanderveen, “Remote justice: a visual essay on the response of the Dutch justice system to the COVID-19 pandemic,” *Visual Studies* 38, no. 3-4 (2023): 616–19, <https://doi.org/10.1080/1472586X.2022.2050941>; Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings Document adopted by the CEPEJ at its 36th plenary meeting (16 and 17 June 2021), <https://rm.coe.int/cepej-2021-4-guidelines-videoconference-en/1680a2c2f4>; Remote Hearings and Access to Justice: During Covid-19 and Beyond, National Center For State Courts, <https://cdm16501.contentdm.oclc.org/digital/collection/accessfair/id/947>.

⁴ Андрій Кошман, «Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії COVID-19», *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки* 9–10 (2022): 71–6, <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2022.9-10.71-76>.

⁵ Richard Susskind, *Online Courts and the Future of Justice* (Oxford University Press, 2019), 57.

між містами, в яких розташовувалися суди⁶. Вдосконалення якості інтернет-зв'язку та розвиток цифрових технологій, зокрема й поява смартфонів із функціями персональних комп'ютерів, зумовили суттєве зростання можливостей та якості передачі зображення в режимі відеоконференцзв'язку. Тож практика участі окремих учасників справи в режимі відео-, аудіоконференції набула більшого поширення у XXI ст. Ще до пандемії правове регулювання і технічна здатність приєднуватися до судового засідання в режимі відеоконференції були в багатьох країнах Ради Європи, зокрема, але не виключно, в Албанії, Австрії, Бельгії, Хорватії, Чехії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Ірландії, Італії, Литві, Норвегії, Польщі, Румунії, Україні, Іспанії, Швеції⁷.

Формати, способи та частота застосування дистанційного правосуддя відрізнялися в різних країнах залежно від розвитку судової інфраструктури, а також особливостей правової системи, суспільної правосвідомості, національного менталітету та інших чинників. Наприклад, в Італії доволі активне використання дистанційного правосуддя було пов'язане з необхідністю боротьби з мафією через посилені захист свідків, а також із відмовою від переведення небезпечних злочинців із безпечних в'язниць до зали суду⁸. Законодавчі положення кримінально-процесуального законодавства, які дозволяли дистанційну участь учасників у справах щодо злочинів, скоєних злочинною організацією, або тероризму, Конституційний Суд Італії визнав такими, що відповідають Конституції та принципам належного судового розгляду. Найпоширеніші практики використання дистанційного формату до пандемії стосувалися заслуховування свідків, експертів та інших учасників, якщо ті перебувають в іноземній юрисдикції, для економії коштів або часу; розгляду питання обрання та/або продовження запобіжного заходу, звільнення під заставу; розгляду інших питань досудового розгляду щодо затриманих, ув'язнених у виправних установах; участі вразливих учасників, зокрема дітей, потерпілих від насильства, з метою забезпечення їхньої фізичної,

психічної безпеки; надання додаткових послуг, як-от усний переклад⁹.

Деякі інші юрисдикції, включно з Австралією, Канадою, США, Китаєм, Сінгапуром, активніше експериментували з дистанційними слуханнями, намагаючись забезпечити економію судових ресурсів¹⁰ і кращий доступ до правосуддя¹¹. Однак навіть у таких випадках судді, працівники суду та адвокати перебували безпосередньо в приміщенні суду, який розглядає справу, або іншого суду, який організував відеоконференцію. Отже, тодішній режим дистанційного правосуддя значною мірою відповідав традиційному способу здійснення правосуддя. Незважаючи на подальший стрімкий розвиток цифрових технологій і прогнозоване вдосконалення можливих способів проведення судових засідань у режимі відеоконференції (віртуальна реальність, телеприсутність, голограми та голографічні постаті), перехід до судових засідань, де всі або більшість учасників перебували не в приміщенні суду¹², здався справою далекого майбутнього.

Насамперед це пояснювали численними наявними й потенційними недоліками дистанційного правосуддя. Умовно проблеми й ризики проведення судових засідань дистанційно можна поділити на дві групи. Перша група уособлює змістові та процесуальні аспекти, що негативно впливають на можливість дотримання принципів судочинства, забезпечення авторитету суду та досягнення справедливості. Вважалося, що через об'єктив камери судді буде надзвичайно складно зрозуміти справжню волю сторін або перевірити щирість їхніх намірів і згоду на укладання мирової угоди, усиновлення, позбавлення батьківських прав тощо. Були також проблеми ідентифікації учасників справи в режимі відеоконференції, неможливість повноцінно гарантувати конфіденційність комунікації сторін із їхніми представниками або достеменно перевірити відсутність тиску ззовні. Ефективність дослідження речових, письмових доказів, а також проблему збереження неупередженості і таємниці нарадчої кімнати в режимі онлайн також

⁶ Anne Wallace, "Virtual Justice in the Bush: The Use of Court Technology in Remote and Regional Australia?" *Journal of Law, Information and Science* 19 (2008): 3, <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/JLInfoSci/2008/2.html>; Anne Wallace, Sharyn Roach Anleu, and Kathy Mack, "Judicial Engagement and AV Links: Judicial Perceptions from Australian Courts," *International Journal of the Legal Profession* 26 (1) (2019): 51, 53.

⁷ Anne Sanders, "Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic," *IJCA* 12 (2021), <https://doi.org/10.36745/ijca.379>.

⁸ Sanders, "Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic."

⁹ Michael Legg and Anthony Song, "The courts, the remote hearing and the pandemic: from action to reflection," *University of New South Wales Law Journal* 44, no. 1 (2021): 126–66, <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/04/04-Legg-Song.pdf>.

¹⁰ Dory Reiling, "E-justice: experiences with court IT in Europe," (2012): 8, <http://www.ijusticia.org/docs/Dory.pdf>.

¹¹ Richard Zorza, *Video Conferencing for Access to Justice: An Evaluation of the Montana Experiment* (June 2007), <https://docplayer.net/3126017-Video-conferencing-for-access-to-justice-an-evaluation-of-the-montana-experiment-final-report.html>.

¹² Susskind, *Online Courts and the Future of Justice*, 59.

обґрунтовано зараховували до перешкод для належного судового розгляду справи.

Однак найусталенішим переконанням було те, що відкритість, формальність та урочистість судового процесу неможливо відтворити поза межами будівлі суду. Для деяких громадян без приміщень суду правосуддя є «концептуально неможливим»¹³; більшість юристів і суддів емоційно і психологічно вважали, що «серйозна судова робота має проводитися тільки в приміщенні суду»¹⁴. Потреба проведення судових процесів у великих громадських місцях була з давніх-давен та означала, що суди засідають публічно, щоб позиції сторін і надані докази були доступними для громадськості. Відкрите правосуддя забезпечувало процесуальну справедливість, неупередженість і підзвітність судів, що сприяло довірі до судових систем і розвитку демократії¹⁵.

Інший пласт проблем і ризиків стосувався технічної спроможності, наявності потрібного обладнання та цифрових навичок як у суддів і працівників судів, так і в сторін та інших учасників справи. Недостатня забезпеченість судової інфраструктури, відсутність доступу до якісного обладнання в учасників, слабкий інтернет-зв'язок та інші технічні несправності під час з'єднання, недостатня цифрова грамотність і пов'язані з цим ускладнення¹⁶ суттєво підважували здатність здійснення справедливого правосуддя. Загалом зазначені вище недоліки зумовлювали негативне сприйняття дистанційного правосуддя, небажання судьями його активно застосовувати і, як наслідок, неготовність судових систем до його масового впровадження.

Пандемія COVID-19 і стрімкий розвиток дистанційного правосуддя

Під час пандемії питання несприйняття, небажання та, зрештою, неготовності судових систем, суддів та учасників справи до проведення судових засідань дистанційно перестали бути визначальними. На початку карантинних заходів судові системи пішли шляхом найменшого опору та суттєво зменшили кількість судових засідань, розглядаючи лише пріоритетні, невідкладні справи.

¹³ Judith Resnik and Dennis Curtis, *Representing Justice: Invention, Controversy, and Rights in City-States and Democratic Courtrooms* (Yale University Press, 2011).

¹⁴ Susskind, *Online Courts and the Future of Justice*, 57.

¹⁵ Burkhard Hess and Ana Koprivica Harvey, eds., *Open Justice: The Role of Courts in a Democratic Society (Studies of the Max Planck Institute Luxembourg for International, European and Regulatory Procedural Law, 13)* (Nomos Verlagsgesellschaft MbH & Co, March 8, 2019).

¹⁶ Nigel Fielding, Sabine Braun and Graham Hieke, *Video enabled justice evaluation* (Sussex Police and Crime Commissioner, University of Surrey, 2020), <http://spccweb.thco.co.uk/media/4807/university-of-surrey-video-enabled-justice-final-report-ver-11.pdf>.

Невпинне зростання кількості хворих і подальше посилення коронавірусних обмежень, включно з локдаунами, засвідчили недовіру обраного підходу. Кількість нерозглянутих справ і невирішених правових проблем громадян невпинно зростала. У результаті абсолютна більшість держав надали пріоритет активному впровадженню цифрових технологій для уможливлення здійснення правосуддя¹⁷. Розгляд судових справ у режимі відео-, аудіоконференції став, по суті, єдиним можливим способом допомогти забезпечити доступ до правосуддя й підтримати роботу системи правосуддя під час невизначеної та мінливої кризи¹⁸. Інакше кажучи, «дистанційне правосуддя зберегло верховенство права, підтримуючи функціонування судів і використовуючи при цьому сучасні технології»¹⁹.

Як влучно зауважено, «за 3 місяці пандемії правосуддя змінилося більше, ніж за попередні десятиліття»²⁰. Хоча, як уже зазначено, дистанційні судові засідання вже проводили в багатьох країнах, пандемія змусила максимально масштабувати застосування відео- та аудіотехнологій. Якщо раніше для поліпшення доступності, зручності або ефективності правосуддя допускалася участь у режимі відеоконференції одного або двох учасників справи, наслідки пандемії вимагали від усіх учасників та подекуди суддів і працівників суду брати участь дистанційно.

За таких обставин для спроможності судових систем здійснювати правосуддя в дистанційному режимі були потрібні нормативні, адміністративні та організаційні заходи. У країнах континентальної системи права було ухвалено закони, підзаконні акти та рекомендації, спрямовані на функціонування судової влади та здійснення правосуддя в дистанційному форматі. Країни, що вже мали необхідну законодавчу базу (Австрія, Франція, Ірландія, Італія, Норвегія, Польща, Україна), вдосконалили й розширили її, інші країни в терміновому порядку розробляли нове законодавство²¹. Швидкість внесення змін до нормативно-правових актів та об'єктивне

¹⁷ *The CEPEJ Report on the evaluation of European judicial systems*, 111, <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>.

¹⁸ *The role of judges during and in the aftermath of the COVID-19 pandemic: lessons and challenges*, Consultative Council of European Judges (CCJE), (2020) 2, para 14.

¹⁹ *The Future of Courts (recorded presentation): Professor Richard Susskind OBE, Report on the Civil Justice Conference of 10 May 2021* Published 18 June 2021.

²⁰ *Federal Courts During the Covid-19 Pandemic: Best Practices, Opportunities for Innovation, and Lessons for the Future: Hearing Before the Subcomm. on Cts., Intell. Prop., & the Internet of the H. Comm. on the Judiciary*, 116th Cong. 1 (2020) (testimony of Bridget M. McCormack, chief justice, Michigan Supreme Court).

²¹ Sanders, "Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic," 7.

ускладнення ефективної роботи парламентів та інших нормотворчих органів вплинули на якість ухвалених нормативно-правових актів. Для усунення колізій та прогалин законодавства щодо використання дистанційного правосуддя знадобилися додаткові зміни до законодавства та/або рекомендації і роз'яснення вищих органів судової влади. Зазвичай такі документи не лише доповнювали законодавство, а й містили більш докладні, технічні рекомендації щодо проведення дистанційних засідань із дотриманням стандартів права на справедливий суд.

Держави з прецедентною системою права ще активніше спиралися на так зване м'яке право, оперативне розроблене судовими органами²². Такі рішення й роз'яснення містили рекомендації щодо низки організаційних питань, зокрема і щодо того, які справи розглядати першочергово, які дії має здійснити суддя та працівники суду для максимального дотримання стандартів правосуддя, які програми та платформи використовувати, скільки слухань можна призначати протягом одного дня, як допомогти учасникам справи, що є вразливими або не мають достатніх цифрових навичок, тощо.

В умовах адаптації до пандемії та карантинних обмежень було суттєво вдосконалено організаційну спроможність і технічне забезпечення судової системи. Незважаючи на погіршення економічних умов, пов'язане з пандемією, криза дала змогу судам отримати доступ до додаткового фінансування для цифрових ініціатив, щоб упоратися з навантаженням під час обмежень, пов'язаних із COVID-19²³. Відповідно до даних, отриманих у 2020 р. Європейською комісією з питань ефективності правосуддя, переважна більшість країн збільшила бюджет на судові системи (на 8 % у середньому), а також, якщо порівнювати з попередніми роками, більшу частку бюджету судів витратили на інформаційно-комунікаційні технології (на 22 % більше інвестицій у комп'ютеризацію)²⁴. Зокрема, деякі держави (Хорватія, Фінляндія, Франція, Італія, Литва, Польща, Швеція, Україна) вклали частину цих

коштів у розроблення або вдосконалення власного програмного забезпечення для проведення аудіо-, відеоконференцій. Насамперед це було зумовлено потребою захисту персональних даних користувачів суду, адже розроблене державою програмне забезпечення дало змогу зберегти приватність і безпеку даних. Однак задля доступності та зручності в більшості країн використовували загальнодоступні, приватні системи (*Zoom, Skype, Microsoft* та ін.)²⁵. Окрім інвестування значних коштів у технологічну інфраструктуру, виділили ресурси на розширення персоналу – залучення фахівців у сфері інформаційних технологій. Міжнародне опитування судів за участю 115 респондентів (суддів, працівників суду) із 38 країн показало, що 77,87 % опитаних були загалом задоволені технологічною інфраструктурою²⁶.

Дослідження практики застосування дистанційного правосуддя, його вплив, переваги та майбутнє

За звичайних обставин «найбільший пілотний проект, який коли-небудь був реалізований у судовій системі»²⁷, потребував поетапного розроблення, випробування та впровадження таких кардинальних змін, із ретельним оцінюванням кожного кроку. Однак через швидкість розгортання пандемії та впровадження дистанційного правосуддя таке оцінювання стало можливим лише в процесі застосування. Під час досліджень та оцінювання держави мали на меті з'ясувати коло суб'єктів, які брали участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами зали суду, та рівень їхніх цифрових навичок; проблеми, які виникали в учасників; можливості ефективного донесення своєї позиції та подання доказів у суді в режимі відеоконференції; технічні критерії відеозв'язку під час судового засідання; сприйняття дистанційних слухань (перед слуханням, під час слухання і незабаром після нього); ставлення інших зацікавлених сторін до дистанційних слухань тощо.

Певною мірою неочікувано дослідження отримали доволі позитивні результати й відгуки. Про позитивний досвід повідомляли з різних

²² *Remote Hearings and Access to Justice Page During Covid-19 and Beyond*, Created by the California Commission on Access to Justice https://www.ncsc.org/_data/assets/pdf_file/0018/40365/RR-Technology-ATJ-Remote-Hearings-Guide.pdf; *Guidance On Remote Hearings for all business heard in the County and Magistrates' Court Tiers*, <https://www.judiciaryni.uk/sites/judiciary/files/media-files/Guidance%20on%20Remote%20Hearings%20in%20the%20County%20and%20Magistrates%20Courts%20211020.pdf>.

²³ Anne Wallace and Kathy Laster, "Courts in Victoria, Australia, During COVID: Will Digital Innovation Stick?," *IJCA* 12, no. 2 (2021): 15.

²⁴ *The CEPEJ Report on the evaluation of European judicial systems* (Council of Europe, September 2022), 27, <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>.

²⁵ Delivering justice during the Covid-19 pandemic and the future use of technology, Memorandum, Standing International Forum of Commercial Courts, May 2020, <https://sifocc.org/app/uploads/2020/05/SIFoCC-Covid-19-memorandum-29-May-2020.pdf>.

²⁶ Luciana Ortiz Zononi, Antonio Cesar Bochenek, and Vladimir Passos de Freitas, *International Survey of the Judiciary System: COVID 19 Pandemic* (International Association for Court Administration, 2020), 2, <https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20dados-Final.pdf>.

²⁷ Lord Burnett CJ, *Evidence to House of Lords' Constitution Select Committee*, May 13, 2020, 8.

країн, особливо з Австрії, Фінляндії, Ірландії, Норвегії, Швеції, Чехії, Канади, Австралії, США, Великої Британії²⁸. Остання підійшла до процесу оцінювання дуже ретельно, дослідивши як загальний вплив дистанційних засідань на судову систему та її користувачів, так і на окремі юрисдикції. Загальне оцінювання відбувалося у два етапи: спочатку звіт про впровадження дистанційного формату, завершений та опублікований у серпні 2020 р., потім широкомасштабне поглиблене оцінювання внутрішніми й зовнішніми залученими експертами з використанням кількісних та якісних методів дослідження²⁹. Перший етап визначив низку ключових проблем ефективності дистанційних слухань, серед яких: затримки, які перешкоджають своєчасному початку слухання (приєднання, запис, доступ до документів); витрачений час на усунення технічних проблем під час слухання; відсутність технічної можливості отримувати синхронний переклад, що ускладнює або навіть унеможливує якісне проведення засідання; недостатні цифрові навички суддів, працівників суду, учасників справи. Звіт також містив докладні рекомендації щодо практичного вирішення виявлених проблем, що були залучені до проведення другого етапу оцінювання. Основним фокусом другого етапу дослідження було сприйняття дистанційного правосуддя, зокрема з урахуванням його вдосконалених аспектів за результатами першого етапу. Опитування та глибинні інтерв'ю продемонстрували, що загалом у всіх юрисдикціях і основних демографічних групах громадяни, які відвідували слухання дистанційно, мали такий самий або кращий досвід слухання, ніж ті, хто відвідував слухання особисто. 93 % опитаних юридичних представників позитивно оцінили дистанційні слухання та зазначили, що вважають дистанційні слухання прийнятною альтернативою під час пандемії. Зі свого боку 51 % суддів вважали, що дистанційні слухання були ефективними для створення середовища, подібного до слухань у судовій залі, проте висловили занепокоєння щодо негативного впливу дистанційного правосуддя на їхнє здоров'я та робоче навантаження. Загалом 77 % юридичних представників, 56 % опитаних громадян і 49 % суддів зазначили, що дистанційні слухання будуть прийнятними й надалі.

В іншому дослідженні акцент було зроблено на аналіз впливу дистанційного формату на

²⁸ Sanders, "Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic," 17.

²⁹ Janet Clark, *Evaluation of remote hearings during the COVID 19 pandemic. Research report*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1040183/Evaluation_of_remote_hearings_v23.pdf.

результати розгляду кримінальних судових справ³⁰. Дослідники Міністерства юстиції Великої Британії здійснили статистичний аналіз дистанційних засідань у Королівському суді (компетенція – кримінальні справи) із січня 2020 р. по березень 2022 р. та порівняли ці результати з аналогічною групою офлайн-засідань. Згідно з результатами дослідження, не виявлено суттєвої різниці в показниках обвинувачення або виправдання, що, на думку авторів, вказує на відсутність суттєвого впливу дистанційних слухань на результати розгляду справ. Аналіз також виявив, що дистанційні слухання в середньому проходили на 20 % швидше, ніж традиційні слухання (23,6 хв проти 29,5 хв), що в сукупності така шестихвилинна економія становила 1076 годин (тобто понад 200 стандартних днів) для проведення судових засідань. Однак цей показник теж відносний, адже було помічено, що додатковий час може знадобитися для організації дистанційних слухань або для усунення технічних проблем.

Деякі інші тенденції продемонструвало дослідження застосування дистанційного правосуддя в адміністративних судах³¹. Більшість опитаних погодилися, що відеослухання добре підходять для коротких, зрозумілих слухань, які стосуються питань права, та зменшують психологічні бар'єри для більшості громадян. Однак специфіка адміністративного судочинства полягає в тому, що доволі часто сторони мають проблеми зі здоров'ям (фізичним, психічним); або є малозабезпеченими громадянами з низьким рівнем цифрової грамотності та впевненості, а також ті, для кого англійська мова не є рідною. У такому разі відеослухання переважно негативно впливають на права вразливих категорій населення та якість здійснення правосуддя. Натомість, попри схожі обставини в сімейних судах, результати досліджень у таких провадженнях свідчать, що переваги продовження використання дистанційних слухань переважають недоліки³², і тому має бути певна кількість слухань, які слід і далі проводити дистанційно з ухваленням рішення щодо доцільності чи недоцільності

³⁰ Kai Briscoe, Eleanor Rose, and Irina Pehkonen, *The impact of remote hearings on the Crown Court*, Ministry of Justice, March 30, 2023, <https://www.gov.uk/government/publications/the-impact-of-remote-hearings-on-the-crown-court>.

³¹ *Understanding the impact of COVID-19 on tribunals: The experience of tribunal judges*, <https://research.thelegaleducationfoundation.org/wp-content/uploads/2021/05/FINAL-Tribunal-Judges-Survey-Report-02-June-2021-.pdf>.

³² *The Financial Remedies Court – The Way Forward: A Paper to consider the future use of Remote Hearings in the FRC*, May 2021, 7, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2021/10/Report-of-the-Farquhar-Committee-Part-1-FRC-Remote-Hearings-May-2021.pdf>.

відеоконференції в кожному конкретному випадку³³. Схожі тенденції було виявлено в дослідженні впливу COVID-19 та дистанційного правосуддя на систему цивільного судочинства, де респонденти також масово зазначали, що відеослухання можуть відігравати важливу роль після пандемії в контексті боротьби зі значною кількістю нерозглянутих справ³⁴.

Хоча правова система кожного штату США по-різному відреагувала на пандемічні обмеження, дистанційні судові засідання, що відбувалися по всій країні, оцінено позитивно. Результати опитувань свідчать, що майже всі суди (93 %) швидко перейшли до певної форми дистанційного провадження, щоб продовжити роботу; 89 % судів і далі використовують певні форми дистанційного провадження³⁵. Дослідники якості й ефективності дистанційного правосуддя у штаті Техас, застосовуючи кількісний аналіз 1,25 млн хвилин судових даних та опитування суддів і керівників судів, виявили, що засідання в режимі відеоконференції тривають приблизно на третину довше, ніж слухання в приміщенні суду, однак суттєво поліпшують доступ до правосуддя³⁶. Тобто дистанційні судові засідання тривають довше, оскільки учасникам судового процесу легше відвідувати слухання та брати в них участь. Дослідження, опубліковане дослідницькою групою Берклі в серпні 2021 р., показало, що досвід дистанційних слухань був здебільшого позитивним і перевершив очікування учасників. Хоча майже всі, хто брав участь у процесі, повідомили про певні технічні збої або перерви під час початкової фази на початку 2020 р.³⁷

Також у США проаналізували процедурні та змістові аспекти проведення судових засідань із дистанційною участю присяжних³⁸. Попри

певні незручності, було надано рекомендації для подальшого вдосконалення проведення суду присяжних у режимі відеоконференції³⁹. Як і у Великій Британії, найбільш схвально дистанційний формат правосуддя оцінили адвокати, а від швидкого впровадження дистанційного правосуддя виграли саме ті учасники, які користувалися послугами адвокатів⁴⁰. Загалом за результатами дослідження дистанційних судових засідань у різних штатах і юрисдикціях сформовано загальні принципи⁴¹ подальшої цифровізації судів після пандемії та запропоновано більш активно застосовувати гібридні судові засідання, коли різні учасники засідання перебувають у судовій залі та поза її межами⁴². Відповідно, надано рекомендації та засновано загальнодержавну програму активного використання гібридних судових засідань, за результатами якої буде проведено оцінювання наприкінці 2023 р.⁴³

У європейських країнах також склалося загалом консенсусне бачення того, що відеослухання стануть невіддільною частиною правосуддя. Опитані нинішні та колишні члени Консультативної ради європейських суддів (CCJE) Ради Європи повідомили про позитивну практику застосування дистанційного правосуддя в країнах, які вони представляють⁴⁴. Судді Австрії та Німеччини, відомі доволі консервативним підходом до цифровізації правосуддя, хоч і наполягали на тому, що дистанційне слухання ніколи не може бути настільки ефективним, особливо коли йдеться про врегулювання спірного питання, однак погоджувалися, що за інших обставин відеоконференції є доцільними. Після успішного застосування й подальшого вдосконалення повністю дистанційні та гібридні судові засідання є звичною справою в Норвегії, Ірландії, Швеції, Фінляндії. Попри певні застереження щодо безпеки персональних даних, дистанційний формат правосуддя успішно застосовують у Франції, Іспанії, Бельгії, Італії.

³³ Mary Ryan, Sarah Rothera, Alice Roe, Jordan Rehill, and Lisa Harker, *Remote hearings in the family court post pandemic* (London: Nuffield Family Justice Observatory, 2021).

³⁴ *The impact of COVID-19 measures on the civil justice system*, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2022/07/CJC-Rapid-Review-Final-Report-f-1.pdf>.

³⁵ *The Impacts of the COVID-19 Pandemic on State & Local Courts Study 2021*, <https://legal.thomsonreuters.com/en/insights/reports/impacts-of-the-pandemic-on-state-local-courts/form?gatedContent=%252Fcontent%252Fwp-marketing-websites%252Flegal%252Fgl%252Fen%252Finsights%252Freports%252Fimpacts-of-the-pandemic-on-state-local-courts>.

³⁶ *The Use of Remote Hearings in Texas State Courts: The Impact on Judicial Workload*, <https://www.ncsc.org/consulting-and-research/areas-of-expertise/access-to-justice/remote-and-virtual-hearings/resources-docs/TX-Remote-Hearing-Assessment-Report.pdf>.

³⁷ Chiann Bao, Anna Masser, and Stepan Puchkov, *The Psychological Impact of Remote Hearings* (2021), 6, <https://media.thinkbrg.com/wp-content/uploads/2021/08/05105717/BRG-Remote-Hearing-Impact-2021-Final.pdf>.

³⁸ Supreme Court of Illinois, "Illinois Courts Response to COVID-19 Emergency/ Remote Jury Selection in Civil Cases" (Media Release, 27 October 2020).

³⁹ *ABOTA Covid-19 Task Force, "Guidance for Conducting Civil Jury Trials During the COVID-19 Pandemic"*, Research Report (American Board of Trial Advocates, 2020), 8.

⁴⁰ *How Courts Embraced Technology, Met the Pandemic Challenge, and Revolutionized Their Operations*, December 1, 2021, <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/reports/2021/12/how-courts-embraced-technology-met-the-pandemic-challenge-and-revolutionized-their-operations>.

⁴¹ *Conference of Chief Justices Conference of State Court Administrators Resolution 2 in Support of Remote and Virtual Hearings*, https://www.ncsc.org/_data/assets/pdf_file/0016/67012/Resolution-2_Remote-and-Virtual-Hearings.pdf.

⁴² *Hybrid Hearings Improvement Initiative*, https://www.ncsc.org/_data/assets/pdf_file/0031/78718/Hybrid-Hearings-Presentation.pdf.

⁴³ *Hybrid Hearings Improvement Initiative*, <https://www.ncsc.org/consulting-and-research/areas-of-expertise/access-to-justice/remote-and-virtual-hearings/hybrid-hearings>.

⁴⁴ Sanders, "Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic."

Спільним висновком аналізу практики застосування дистанційного правосуддя є його значущі переваги, серед яких: полегшення доступу до правосуддя – більше учасників мають можливість долучитися до судового засідання онлайн; підвищення оперативності судового розгляду – пришвидшення виконання процедур, а отже зменшення кількості нерозглянутих справ; дотримання строків – за таких умов участь у судовому засіданні стає більш гнучкою, внаслідок чого зменшується кількість випадків відкладення розгляду справи; зменшення витрат і часу сторін, їхніх представників – заощадження на транспортних витратах і менша кількість довготривалих відраджень⁴⁵.

Крім традиційних переваг, виділяють і інші, не такі очевидні переваги, завдяки яким дистанційний формат судочинства дає змогу: зменшити хвилювання і стурбованість громадян; поліпшити баланс між роботою та особистим життям, зокрема поєднувати роботу й догляд за дітьми жінкам-юристкам; уникати небажаних конфліктних ситуацій між сторонами в суді; сприяти збереженню навколишнього середовища завдяки меншій кількості поїздок і перельотів; поліпшити доступ до слухань для сторін, адвокатів з обмеженими можливостями.

Ці переваги зумовили зміну фокуса дискусії щодо майбутнього дистанційного правосуддя. Більшість дослідників і науковців визнають, що ризики не є нездоланими та в багатьох випадках не завадять ефективному і справедливому судовому розгляду⁴⁶. Тотальний скептицизм щодо спроможності ефективно проводити судові засідання в режимі відеоконференції поступився місцем прагматизму: дистанційне правосуддя можливо застосовувати на регулярній основі за певних умов. Очевидно, що після завершення активної фази пандемії переважно йдеться лише про так звані «гібридні» дистанційні судові слухання, коли судді та працівники суду перебувають у приміщенні суду, тоді як один або більше учасників справи присутні на засіданні дистанційно. Доцільність проведення судових засідань у такому форматі повинен визначати суддя в кожному окремому випадку з урахуванням цілої низки чинників, зокрема: характеру провадження, правил і процедур, технічної оснащеності судів, цифрової

грамотності користувачів судів тощо. Завданням судді полягає в тому, щоб на основі всебічного оцінювання конкретних умов визначити, чим саме може обернутися для сторін участь у засіданні в режимі відеоконференції – «благом для доступу до правосуддя чи інструментом несправедливості»⁴⁷.

Хоча фізична присутність сторін на судових засіданнях має залишатися правилом, дистанційний формат судового засідання може бути обрано, наприклад, на прохання сторін, або якщо такий формат сприяє ефективності чи оперативності процесу, або допомагає забезпечити доступ до суду. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕПЕЖ) у Керівних принципах щодо використання відеоконференцв'язку під час судових розглядів наголошує, що всі передбачені в Європейській конвенції з прав людини гарантії справедливого суду застосовуються до дистанційних слухань у межах усіх судових проваджень⁴⁸. Отже, якщо є ризик порушення або принаймні обмеження основних елементів права на ефективний судовий розгляд (доступ до суду, справедливість провадження, змагальний характер процесу, рівність сторін, відкритість, належне поводження з доказами, ухвалення судом рішення протягом розумного строку тощо), то дистанційний формат засідання є недоречним. Суд має обґрунтувати своє рішення провести засідання дистанційно з посиланням на національне законодавство та конкретні обставини справи.

Попри те що немає єдиного правила щодо того, які слухання слід проводити в дистанційному режимі, попри гнучкість підходу, попередній досвід та його аналіз дають загальні дороговкази, які саме справи більше підходять для відеослухань. Формат дистанційної участі учасників судового процесу найчастіше може бути визнаний доцільним під час розгляду малозначних справ і справ незначної складності (нескладні спадкові, трудові спори, справи про незначні адміністративні правопорушення тощо), проведення підготовчих судових засідань і розгляду заяв із процесуальних питань, досудового врегулювання спорів, заслуховування показів свідків, експертів, розгляду апеляційних і касаційних скарг, коли оспорюваним питанням

⁴⁵ Carolin Wienrich, Lennart Fries, and Marc Erich Latoschik, "Remote at Court: Challenges and Solutions of Video Conferencing in the Judicial System," in *International Conference on Human-Computer Interaction* (Cham: Springer, 2022), 82–106.

⁴⁶ Gori Pierpaolo and Aniel Pahladsingh, "Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court," *Era Forum* 21, no. 4 (2021): 561–77, <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00643-5>.

⁴⁷ Alicia L. Bannon and Keith Douglas, "Remote court: principles for virtual proceedings during the COVID-19 pandemic and beyond," *Nw. UL REv.* 115 (2021): 13.

⁴⁸ *Принцип № 1 Керівних принципів СЕПЕЖ щодо використання відеоконференцв'язку під час судових розглядів*, <https://rm.coe.int/guidelines-cepej-2021-on-the-conduct-of-court-proceedings-in-videoconf/1680a76b6d>.

є питання права⁴⁹. Натомість, за загальним правилом, недоцільним дистанційне правосуддя є у складних цивільних і господарських справах, у справах, де розглядають визначальні для життя людей питання (усиновлення, встановлення опіки), у кримінальних справах за участю присяжних, у справах із таємною або чутливою інформацією, у справах за участю вразливих категорій населення⁵⁰. Звісно, рішення щодо проведення дистанційного засідання можуть ухвалювати в кожному конкретному випадку і в цих справах, але такі рішення повинні базуватися на передбачуваних загальних правилах і враховувати гарантії права на справедливий суд.

Разом із консенсусним баченням того, що дистанційний розгляд справ матиме майбутнє, спільним є також розуміння необхідності його вдосконалення. Держави послідовно працюють над тим, щоб збалансувати практичні переваги дистанційного спілкування з потребою поважати фундаментальні цінності правосуддя, забезпечуючи справедливість, прозорість, підзвітність, запобігаючи процедурним зловживанням і уникаючи ризику компрометації людського та символічного обличчя правосуддя⁵¹.

Висновки

Пандемія COVID-19 і пов'язані з нею обставини не лише спричинили масовий перехід

⁴⁹ Legg and Song, "The Courts, the Remote Hearing and the Pandemic: From Action to Reflection," 161–62.

⁵⁰ Inclusive Justice: A System Designed for All, Equality and Human Rights Commission, UK, June 2020, https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/ehrc_inclusive_justice_a_system_designed_for_all_june_2020.pdf.

⁵¹ *European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2022 Evaluation cycle (2020 data)*, 122, <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>.

до дистанційного правосуддя, а й змінили ставлення до нього юристів і громадян. Скептицизм, недовіра та небажання проводити судові засідання поза межами фізичного судового приміщення змінилися необхідністю застосування аудіо-, відеоконференцій для збереження можливості здійснювати правосуддя. Максимально повна інтеграція дистанційних слухань у систему судочинства дала змогу накопичити й дослідити величезний масив емпіричних даних застосування дистанційного правосуддя, його впливу на сторін і результати вирішення судових спорів. Попри недоліки, загальна оцінка можливості здійснювати судочинство дистанційно є позитивною, виявлено низку його переваг над традиційним способом здійснення правосуддя. Численні дослідження демонструють, що у разі якісної нормативної бази, виконання потрібних процедурних кроків, а також належного технічного обладнання та інтернет-з'єднання дистанційне правосуддя допомагає забезпечити ефективність права на судовий захист. Отже, тотальна недовіра до можливості ефективного проведення судових засідань у режимі відеоконференції змінилася доцільністю виваженого застосування дистанційного правосуддя на постійній основі. Виважений підхід полягає в застосуванні дистанційного формату в окремих судових провадженнях або на окремих стадіях судового розгляду з метою забезпечення доступності правосуддя або підвищення його ефективності. Доцільність застосування дистанційного формату участі учасника справи й відповідність гарантіям забезпечення справедливого судового розгляду визначає та обґрунтовує суддя в кожному конкретному випадку на підставі оцінювання всіх обставин справи, її складності та можливостей учасників провадження.

Список використаної літератури

- Кошман, Андрій. «Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії COVID-19». *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки* 9–10 (2022): 71–6. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2022.9-10.71-76>.
- Bannon, Alicia L., and Keith Douglas. “Remote court: principles for virtual proceedings during the COVID-19 pandemic and beyond.” *Nw. UL REv.* 115 (2021). <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/nulr/vol115/iss6/7>.
- Bao, Chiann, Anna Masser, and Stepan Puchkov. *The Psychological Impact of Remote Hearings*. 2021. <https://media.thinkbrg.com/wp-content/uploads/2021/08/05105717/BRG-Remote-Hearing-Impact-2021-Final.pdf>.
- Briscoe, Kai, Eleanor Rose, and Irina Pehkonen. *The impact of remote hearings on the Crown Court*. Ministry of Justice. March 30, 2023. <https://www.gov.uk/government/publications/the-impact-of-remote-hearings-on-the-crown-court>.
- Fielding, Nigel, Sabine Braun, and Graham Hieke. *Video enabled justice evaluation*. Sussex Police and Crime Commissioner, University of Surrey, 2020. <http://spccweb.thco.co.uk/media/4807/university-of-surrey-video-enabled-justice-final-report-ver-11.pdf>.
- Hess, Burkhard, and Ana Koprivica Harvey, eds. *Open Justice: The Role of Courts in a Democratic Society (Studies of the Max Planck Institute Luxembourg for International, European and Regulatory Procedural Law, 13)*. Nomos Verlagsgesellschaft MbH & Co, March 8, 2019.
- Legg, Michael, and Anthony Song. “The courts, the remote hearing and the pandemic: from action to reflection.” *University of New South Wales Law Journal* 44, no. 1 (April 2021): 126–66. <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/04/04-Legg-Song.pdf>.
- Pierpaolo, Gori, and Aniel Pahladsingh. “Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court.” *Era Forum* 21, no. 4 (2021): 561–77. <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00643-5>.
- Reiling, Dory. “E-justice: experiences with court IT in Europe.” (2012). <http://www.ijusticia.org/docs/Dory.pdf>.
- Resnik, Judith, and Dennis Curtis. *Representing Justice: Invention, Controversy, and Rights in City-States and Democratic Courtrooms*. Yale University Press, 2011.
- Ryan, Mary, Sarah Rothera, Alice Roe, Jordan Rehill, and Lisa Harker. *Remote hearings in the family court post pandemic*. London: Nuffield Family Justice Observatory, 2021.
- Sanders, Anne. “Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic.” *IJCA* 12 (2021). <https://doi.org/10.36745/ijca.379>.
- Susskind, Richard. *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University Press, 2019.
- . “The Future of Courts.” *The Practice* 6, no. 5 (July/August 2020). <https://thepractice.law.harvard.edu/article/the-future-of-courts/>
- Vanderveen, Gabry. “Remote justice: a visual essay on the response of the Dutch justice system to the COVID-19 pandemic.” *Visual Studies* 38, no. 3–4 (2023): 616–19. <https://doi.org/10.1080/1472586X.2022.2050941>.
- Wallace, Anne. “Virtual Justice in the Bush’: The Use of Court Technology in Remote and Regional Australia.” *Journal of Law, Information and Science* 19 (2008): 1–21. <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/JLInfoSci/2008/2.html>.
- Wallace, Anne, Sharyn Roach Anleu, and Kathy Mack. “Judicial Engagement and AV Links: Judicial Perceptions from Australian Courts.” *International Journal of the Legal Profession* 26, no. 1 (2019): 51–67. <https://doi.org/10.1080/09695958.2018.1490294>.
- Wallace, Anne, and Kathy Laster. “Courts in Victoria, Australia, During COVID: Will Digital Innovation Stick?.” *IJCA* 12, no. 2 (2021). <https://doi.org/10.36745/ijca.389>.
- Wienrich, Carolin, Lennart Fries, and Marc Erich Latoschik. “Remote at Court: Challenges and Solutions of Video Conferencing in the Judicial System.” In *International Conference on Human-Computer Interaction*, 82–106. Cham: Springer, 2022.
- Zanoni, Luciana Ortiz, Antonio Cesar Bochenek, and Vladimir Passos de Freitas. *International Survey of the Judiciary System: COVID 19 Pandemic*. International Association for Court Administration, 2020. <https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20dados-Final.pdf>.
- Zorza, Richard. *Video Conferencing for Access to Justice: An Evaluation of the Montana Experiment*. June 2007. <https://docplayer.net/3126017-Video-conferencing-for-access-to-justice-an-evaluation-of-the-montana-experiment-final-report.html>.

Bibliography

- Bannon, Alicia L., and Keith Douglas. “Remote court: principles for virtual proceedings during the COVID-19 pandemic and beyond.” *Nw. UL REv.* 115 (2021). <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/nulr/vol115/iss6/7>.
- Bao, Chiann, Anna Masser, and Stepan Puchkov. *The Psychological Impact of Remote Hearings*. 2021. <https://media.thinkbrg.com/wp-content/uploads/2021/08/05105717/BRG-Remote-Hearing-Impact-2021-Final.pdf>.
- Briscoe, Kai, Eleanor Rose, and Irina Pehkonen. *The impact of remote hearings on the Crown Court*. Ministry of Justice. March 30, 2023. <https://www.gov.uk/government/publications/the-impact-of-remote-hearings-on-the-crown-court>.
- Fielding, Nigel, Sabine Braun, and Graham Hieke. *Video enabled justice evaluation*. Sussex Police and Crime Commissioner, University of Surrey, 2020. <http://spccweb.thco.co.uk/media/4807/university-of-surrey-video-enabled-justice-final-report-ver-11.pdf>.
- Hess, Burkhard, and Ana Koprivica Harvey, eds. *Open Justice: The Role of Courts in a Democratic Society (Studies of the Max Planck Institute Luxembourg for International, European and Regulatory Procedural Law, 13)*. Nomos Verlagsgesellschaft MbH & Co, March 8, 2019.
- Koshman, Andrii. “Perspectives for the Application of Remote Justice after COVID-19 Pandemic.” *NaUKMA Research Papers. Law* 9–10 (2022): 71–6. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2022.9-10.71-76> [in Ukrainian].
- Legg, Michael, and Anthony Song. “The courts, the remote hearing and the pandemic: from action to reflection.” *University of New South Wales Law Journal* 44, no. 1 (April 2021): 126–66. <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/04/04-Legg-Song.pdf>.
- Pierpaolo, Gori, and Aniel Pahladsingh. “Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court.” *Era Forum* 21, no. 4 (2021): 561–77. <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00643-5>.
- Reiling, Dory. “E-justice: experiences with court IT in Europe.” (2012). <http://www.ijusticia.org/docs/Dory.pdf>.
- Resnik, Judith, and Dennis Curtis. *Representing Justice: Invention, Controversy, and Rights in City-States and Democratic Courtrooms*. Yale University Press, 2011.
- Ryan, Mary, Sarah Rothera, Alice Roe, Jordan Rehill, and Lisa Harker. *Remote hearings in the family court post pandemic*. London: Nuffield Family Justice Observatory, 2021.
- Sanders, Anne. “Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic.” *IJCA* 12 (2021). <https://doi.org/10.36745/ijca.379>.
- Susskind, Richard. *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University Press, 2019.
- . “The Future of Courts.” *The Practice* 6, no. 5 (July/August 2020). <https://thepractice.law.harvard.edu/article/the-future-of-courts/>

- Vanderveen, Gabry. "Remote justice: a visual essay on the response of the Dutch justice system to the COVID-19 pandemic." *Visual Studies* 38, no. 3–4 (2023): 616–19. <https://doi.org/10.1080/1472586X.2022.2050941>.
- Wallace, Anne. "'Virtual Justice in the Bush': The Use of Court Technology in Remote and Regional Australia." *Journal of Law, Information and Science* 19 (2008): 1–21. <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/JLILawInfoSci/2008/2.html>.
- Wallace, Anne, Sharyn Roach Anleu, and Kathy Mack. "Judicial Engagement and AV Links: Judicial Perceptions from Australian Courts." *International Journal of the Legal Profession* 26, no. 1 (2019): 51–67. <https://doi.org/10.1080/09695958.2018.1490294>.
- Wallace, Anne, and Kathy Laster. "Courts in Victoria, Australia, During COVID: Will Digital Innovation Stick?." *IJCA* 12, no. 2 (2021). <https://doi.org/10.36745/ijca.389>.
- Wienrich, Carolin, Lennart Fries, and Marc Erich Latoschik. "Remote at Court: Challenges and Solutions of Video Conferencing in the Judicial System." In *International Conference on Human-Computer Interaction*, 82–106. Cham: Springer, 2022.
- Zanoni, Luciana Ortiz, Antonio Cesar Bochenek, and Vladimir Passos de Freitas. *International Survey of the Judiciary System: COVID 19 Pandemic*. International Association for Court Administration, 2020. <https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20dados-Final.pdf>.
- Zorza, Richard. *Video Conferencing for Access to Justice: An Evaluation of the Montana Experiment*. June 2007. <https://doeplayer.net/3126017-Video-conferencing-for-access-to-justice-an-evaluation-of-the-montana-experiment-final-report.html>.

Andrii Koshman

FROM TOTAL SKEPTICISM TO A WELL-BALANCED APPROACH: INTERNATIONAL EXPERIENCE IN APPLYING REMOTE JUSTICE

The article analyzes the current international experience of remote justice during and after the COVID-19 pandemic. It identifies the main disadvantages of remote hearings that led to the reluctance to make active use of video conferencing prior to the threat of the coronavirus. The paper examines the widespread use of remote hearings during the active phase of the pandemic, looking in particular at the legal, administrative and organisational measures taken to ensure the capacity of judicial systems to administer justice at a distance. The article also examines evaluations of remote court hearings and their impact on justice outcomes conducted in Anglo-Saxon and Western European jurisdictions, highlighting the benefits and positive feedback from remote participation. In particular, these benefits include facilitating access to justice; increasing the efficiency of court proceedings; meeting deadlines; and reducing costs and time for parties and their representatives. Less obvious benefits include reducing public anxiety and concern; improving work-life balance, in particular by helping women lawyers to combine work and childcare; avoiding unwanted conflict between parties in court buildings; helping to protect the environment by reducing travel and air travel; and improving access to hearings for disabled parties and lawyers. The article demonstrates that remote justice contributes to ensuring the effectiveness of the right to legal protection, provided that there is a robust legal framework, the necessary procedural steps, and adequate technical equipment and Internet connection. With this in mind, the article provides arguments in favour of a balanced use of remote justice on an ongoing basis, i.e. use in certain court processes or at certain stages of the court process, when remote participation can contribute to ensuring access to justice or increasing its efficiency. The appropriateness of the use of remote justice and its compatibility with the guarantees of a fair trial must be determined and justified by the judge in each specific case on the basis of a comprehensive assessment of the circumstances of the case, its complexity and the capabilities of the parties to the proceedings. General conclusions are drawn regarding the types of cases or stages that are more suitable for video hearings, and the need for further improvement of remote justice practices to meet the requirements of fairness, transparency, equality, and accountability.

Keywords: information and communication technologies, video conference, COVID-19 pandemic, fair trial.

Матеріал надійшов 05.09.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)